

Liwiusz Iłasz

Procedura angielskiego prawa zwyczajowego

Palestra 34/2-3(386-387), 93-95

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

2.

LIWIUSZ ILASZ

PROCEDURA ANGIELSKIEGO PRAWA ZWYCZAJOWEGO *

Z historii angielskiego prawa zwyczajowego widać jasno, że w średniowieczu jego podstawowy zakres obejmował prawo ziemskie i prawo karne. Obydwa stanowiły również przedmiot zainteresowania władzy królewskiej.

Procedura angielskiego prawa zwyczajowego wywodzi się w znacznej mierze z idei i tradycji prawa ziemskiego.

Ciągłość angielskiej historii ustrojowej rozpoczyna się w czasach anglosaskich. W tym czasie występowała już powszechnie indywidualna własność ziemska, ale nie istniały jeszcze zasady dotyczące posiadania ziemi.

W początkach historii prawa zwyczajowego istniały dwa rodzaje tytułów ziemskich: Folkland i Bookland.

Bookland był dokumentem określającym prawo spadkowe. Według niego 80% ziemi było dziedziczone przez najstarszego (pierworodnego) syna, 10% — przez pozostałych synów i 10% — przez wdowę. Córka otrzymywała posag, wychodząc za mąż. Dokumenty Bookland, opracowywane przez duchownych i mnichów, były również wykorzystywane do pisemnych nadań ziemi. Przykładem tej procedury jest nadanie ziemi kościołowi w York przez króla Ethelstana w 934 roku.

Folkland było prawem zwyczajowym, wyjątkiem od prawa ziemskiego. Był to dokument przenoszący własność ziemi przed śmiercią na jej właściciela.

Wilhelm Zdobywca, podbijając Anglię w 1066 roku, wprowadził normandzki feudalizm. Spowodowało to rewizję podstawowych zasad prawa ziemskiego. Wcześniejsze anglosaskie zasady nie określały dokładnie praw własności ziemskiej. Istniało jedynie niepisane prawo, że cała ziemia należy do króla, a jego poddani „opiekują się” nią w jego imieniu. Wilhelm Zdobywca po dojściu do władzy przeprowadził ponowny podział ziemi. Wprowadził kilka form własności feudalnej, co zapewniło mu realizację odpowiedniej struktury wojska, a niejednokrotnie także środki utrzymania. Wilhelm stworzył unikalny, silnie scentralizowany system feudalny. „Wszystko pochodzi od króla i wszystko jemu się należy” — taka była rzeczywistość w ówczesnej feudalnej Anglii.

Wszystkie te czynniki miały olbrzymi wpływ na rozwój prawa ziemskiego i utworzenie na jego podstawie oraz tradycji procedury prawa zwyczajowego.

* Opracowano na podstawie wykładu „Foundation A Common Law” profesora Normana F. Cantora (New York University USA).

Panowanie Henryka II przyniosło zmiany administracyjne i prawne. Gdy doszedł do władzy, 1/3 ziemi w Anglii znajdowała się pod prywatną jurysdykcją. Działania podjęte przez króla, który zmierzał zwiększyć swoją siłę polityczną i ekonomiczną, doprowadziły do znacznego zmniejszenia tego stanu. Około roku 1250 już tylko 1% ziemi znajdował się pod prywatną jurysdykcją. Innowacje prawno-sądownicze doprowadziły do powstania nowej formy prawa, pozostającej całkowicie w gestii sądów królewskich. Utworzenie instytucji *writ* — nakazu sądowego oraz *inquest* — metody, dzięki której król zdobywał informacje na dany temat (śledztwa), dało podstawę dla przyszłej procedury prawa zwyczajowego (Common Law).

Istotnym elementem procedury śledczej była rola sądu jako agencji zajmującej się zbieraniem faktów. Kolejną innowacją była ława przysięgłych, pracująca w bardzo prosty sposób: ktoś wnosił skargę, domagając się sprawiedliwości. Sąd i przysięgli badali wszystkie okoliczności, a następnie wydawali orzeczenie. Ława przysięgłych była bardzo popularną instytucją we wszystkich sporach o ziemię. Początkowo odbywała posiedzenia w stałym składzie (później uczestniczyła w posiedzeniach sądu we wszystkich sprawach cywilnych), oznajmiając swe decyzje na piśmie po każdym posiedzeniu. Wczesne posiedzenie ławy przysięgłych z 1166 roku, zwane Ławą z Clarendon, wprowadziło nowy element prawa zwyczajowego: reprezentację w sądzie. Można było wynająć odpowiednią osobę w celu reprezentowania zainteresowanej strony w sądzie.

Procedura ławy przysięgłych mogła być wykorzystana jedynie przed przekazaniem sprawy do sądu królewskiego, zgodnie z zasadą stanowiącą podstawę prawa angielskiego: przysięgli zajmują się faktami, a nie prawem; jedynie profesjonalistom wolno do tych faktów dostosować odpowiednie prawo.

W czasach Henryka II nakazy sądowe i królewskie rozkazy wprawiły w ruch machinę ławy przysięgłych, zajmującą się podstawowymi problemami systemu feudalnego — posiadaniem ziemi i wynikającymi z tego faktu prawami i obowiązkami. Instytucja ławy przysięgłych czyniła posiadacza ziemi w większym stopniu jej właścicielem.

Ławy przysięgłych były podzielone w zależności od zasięgu ich działania. Część z nich określała dokładnie zasady posiadania ziemi: krótkoterminowe lub regencyjne.

Ławy przysięgłych przyczyniły się w znacznym stopniu do rozwoju procedury prawa zwyczajowego. Ława z Utrum została zwołana, aby odpowiedzieć na pytanie powoda, czy ziemia jest własnością Kościoła na okres posiadania, czy też nie. Szeryf hrabstwa, a następnie przysięgli rozstrzygali spory o ziemię. Istniała ogólna zasada, że sprawiedliwość królewska chroni posiadłości wszystkich wolnych ludzi.

Innym rodzajem powództwa cywilnego jest śmierć przodka (*mort d'ancestor*). W takim wypadku ława przysięgłych miała

określić, czy bezpośredni przodek powoda był pełnoprawnym posiadaczem ziemi w momencie swojej śmierci.

Do konstytucji z Clarendon wprowadzono przepis stanowiący, że procesy o własność ziemską należą do sądów królewskich. W wypadku sporu o własność jedna ze stron starała się o nakaz, na podstawie którego przysięgli określali, która ze stron jest pełnoprawnym posiadaczem ziemi.

Sąd hrabstwa, któremu przewodziła rada *circut judes*, wystuchiwał skargi i odbywał posiedzenia ławy przysięgłych. Sądy hrabstw opierały się na zasadzie zarejestrowanych precedensów i 3 lub 5 razy do roku odbywały sesje jako sądy królewskie.

Aby rozpocząć proces w sądzie hrabstwa, powód musiał uzyskać nakaz królewski. W ten sposób mógł rozpocząć się proces o własność ziemi. Nakaz królewski musiał być dostarczony do osoby odpowiedzialnej za formowanie składu ławy przysięgłych. Apelacje z sądów okręgowych były przesyłane do sądów centralnych. W zależności od wagi sprawy odbywał się ponowny proces w sądzie królewskim lub sądzie skarbowym.

Oprócz posiedzeń ław przysięgłych do mniej ważnych spraw (własność ziemi itp.), odbywających się na ogół w krótkim terminie, istniały też tzw. wielkie sądy przysięgłych, obradujące na długich sesjach i stosujące zasadę *ins in re*. Był to nowy rodzaj procesu, w którym strony godziły się na zastąpienie procedury sądowej przez walkę, tj. pojedynek.

Prawo zwyczajowe pochodzi w znacznym stopniu od idei i tradycji prawa ziemskiego. Posiadanie ziemi było podstawą systemu feudalnego i stworzyło prawa określające przywileje i obowiązki w społeczności feudalnej. Prawo i procedura prawna powstałe na bazie prawa ziemskiego miały funkcję utrzymywania porządku społecznego przez rozwiązywanie sporów pomiędzy jednostkami. Podtrzymywały one społeczną dominację króla i szlachty, do których należało wymierzanie sprawiedliwości.